

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: nataterentyeva@gmail.com

ЗНАЧУЩІСТЬ АДАПТИВНОСТІ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

*Метою статті визначено окреслення потенціалу засобів музейної педагогіки (музейно-освітньої та культурно-соціальної діяльності) для підвищення якості підготовки високопрофесійних фахівців для різних сфер господарства, зокрема й освітньої. **Методологічну основу** становлять такі підходи: акмеологічний, діяльнісний, культурологічний, історико-цивілізаційний; **принципи**: інтеграції освіти і культури, взаємозв'язок теорії і практики, єдності історичного і логічного, детермінізму; **та методи**: теоретичні (загальнонаукові – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) та експериментальні (спостереження, екскурсії). **Наукова новизна** статті полягає в окресленні потенційних можливостей засобів музейної педагогіки та їх адаптивних можливостей до умов, в яких опиняються люди сучасного нестабільного суспільства.*

Зазначено, що XXI століття зміни ідеологічних пріоритетів передбачає, окрім їх заперечення, збереження історико-культурних цінностей. Особливу роль в цьому процесі відіграють музейні комплекси як соціально-культурні центри. Наголошено на особливостях діяльності музейного педагога та потенційних можливостях регіональних музейних комплексів та віртуальних екскурсій.

*Зроблено такі **висновки**: музейні комплекси як соціально-культурні центри є складовою територіальних громад, їх діяльність сприяє збереженню історичної пам'яті та культурного надбання нації; музейно-освітня комунікація є провідною функцією та компетентністю музейного педагога; зростає роль віртуальних екскурсій музейними комплексами у побудові освітнього процесу та підвищенні якості майбутніх підготовки фахівців; засоби музейної педагогіки не втратили своєї значущості та потенційних можливостей доцільного застосування для підвищення якості і ефективності освітнього процесу підготовки кадрів вищої кваліфікації. Перспективами подальших досліджень вбачаємо окреслення потенціалу регіональних музейних комплексів для підвищення якості освітнього процесу й професійної підготовки фахівців та окреслення можливостей засобів музейної педагогіки в умовах діджиталізації освітнього простору.*

***Ключові слова**: музейна педагогіка, засоби музейної педагогіки, музейний педагог, віртуальні екскурсії, музейно-освітня та культурно-соціальна діяльність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та/або практичними завданнями. Не зважаючи на постійні структурні реформації освітньої сфери підготовка фахівців для закладів освіти не завжди відбиває суспільні очікування та бачення високопосадовців. Завдання закладів вищої освіти врахувати нагальні потреби вітчизняного сьогодення та регіональні особливості, світові тренди та міграційні особливості, кон'юнктурні швидкозміни та збереження традиційного бачення підготовки високопрофесійної еліти, спроможної тримати високу планку держави на світовому рівні. Реалізуючи на практиці задекларовані у державних документах вимоги до якості освіти в цілому, і фахівців освітньої сфери, зокрема, викладачі мають не забувати про нові технології та людські якості, які дозволяють викликати зацікавленість у студентської молоді в майбутній професійній діяльності та підвищенні фахової майстерності. З нашої точки зору, професорсько-викладацький склад закладів вищої освіти має залучати для досягнення зазначеного не лише новітні засоби, а й адаптувати та осучаснювати традиційні, які не втратили свого потенціалу для розвитку особистості майбутнього та діючого фахівця як для освітньої сфери, так і інших галузей господарства. Одним з таких напрямів вбачаємо засоби та потенціал музейної педагогіки.

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми. Потенціал засобів музейної педагогіки та історичні аспекти її розвитку та трансформації розкрито в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних авторів, серед яких зазначимо Т. Белохвастову (обґрунтування педагогічних засад діяльності

музею як соціально-культурного центру, визначення актуальних проблем музейної педагогіки) [4], А. Закса (окреслення історичних етапів становлення і розвитку радянських музеїв) [5], Р. Маньковську (музезнавство в Україні) [6], Е. Мастеницю та Л. Шляхтину (визначення сутності музейної педагогіки та основних векторів її сучасного розвитку з виокремленням магістральних напрямів, окреслення музейно-педагогічної думки Росії, соціальної адаптації в контексті культурно-освітньої діяльності музеїв) [7], Е. Медведєву та М. Юхневич (окреслення базових форм культурно-освітньої діяльності музеїв) [8], І. Свіницького (музейницька справа та діяльність музеїв) [11], Н. Філіпчук (педагогічно-просвітницька діяльність музеїв в різні історичні періоди) [13], та ін.

Метою статті визначаємо окреслення потенціалу засобів музейної педагогіки (музейно-освітньої та культурно-соціальної діяльності) для підвищення якості підготовки високопрофесійних фахівців для різних сфер господарства, зокрема й освітньої.

Процедура теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження із зазначенням методів дослідження. Методологічну основу дослідження становлять такі підходи: акмеологічний, діяльнісний, культурологічний, історико-цивілізаційний; принципи: інтеграції освіти і культури, взаємозв'язок теорії і практики, єдності історичного і логічного, детермінізму; та методи: теоретичні (загальнонаукові – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) та експериментальні (спостереження, екскурсії).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Музейна педагогіка увійшла до освітнього процесу як окреме поняття на початку ХХ століття у Німеччині (А. Лихтварк, А. Рейхвен, Р. Фройденталь), яке передбачало напрям музейної діяльності, орієнтований переважно на роботу з учнями. Музейна педагогіка розглядалась і як особливий інструмент реалізації освітнього потенціалу, «своєрідний засіб адекватного реагування на культурно-освітні вимоги суспільства на різних етапах його розвитку» [7], що підтверджує її інтегративний та міждисциплінарний характер.

ХХІ століття як століття зміни ідеологічних пріоритетів передбачає, окрім їх заперечення, збереження історико-культурних цінностей. Звернення до загальнокультурних та національних цінностей передбачає залучення індивіда до культурно-історичного простору, що сприяє усвідомленню себе як суб'єкта культури. Особливу роль в цьому процесі відіграють музейні комплекси з їх соціокультурними функціями.

Проте потенціал музеїв як соціально-культурних центрів застосовувався у давніх цивілізаціях для підготовки державних діячів, служителів різних культів та хранителів знання, оскільки стародавні бібліотеки у своєму складі мали не лише власні рукописні фонди, а й предмети, які було привезено з інших міст і країн і які виконували роль сучасних музейних експозицій. Звісно, це були не широкодоступні матеріали, проте у процесі підготовки правлячої еліти відігравали значну роль, сприяючи не лише формуванню й розширенню світогляду, а й усвідомленню й розумінню цивілізаційних відмінностей. Зазначимо, що певну соціально-культурну та музейно-освітню роль відігравали у Давньому Єгипті храмові та палацові школи, у Давній Індії – так звані культурні центри (медицини, мистецтва, астрономії, природознавства, торгівлі, магії), у країнах Міжріччя – бібліотеки, архіви, книгозховища, зокрема у Вавілоні – культові споруди «зіккурати» та ін., в епоху еллінізму – центр науки і мистецтв Мусейон (Александрія). Усі храми виконували функцію соціально-культурних та просвітницьких центрів із педагогічною складовою діяльності, оскільки при них діяли школи різних типів (наприклад, у Давній Греції, Академія (Платон) біля храму героя Академа, Лікей (Аристотель) біля храму Аполлона Лікейського, Кіносарг (Антисфен) біля святилища Геракла), що сприяло створенню специфічного багатофункціонального музейного простору.

В Україні колекції реліквій, рукописів, старовинних речей та творів мистецтва збиралися та зберігалися з давніх-давен у князівських та гетьманських палацах, церквах і монастирях, зокрема, у помешканнях митрополитів. Старовинні предмети, зокрема й освітнього характеру, збирали також вельможі-меценати, діячі науки та мистецтва. Залишились відомості про колекції князів Острозьких, Заславських, Чарторийських, Потоцьких, та ін. Старовинними книжками обдаровував освітні заклади та церкви Іван Мазепа. Збиранням старовинних предметів і навіть археологічними дослідженнями займався митрополит Петро Могила. Відшукував старовинні книжки та рукописи видатний український культурно-освітній і церковний діяч Феофан Прокопович.

Однією з найвідоміших у ХІХ століття була приватна колекція Василя Тарновського у Чернігові, яка стала основою для створення музею; Олександра Ханенка в Києві, Катерини Скаржинської на хуторі Круглик біля Лубен та ін.

Сучасна система освіти має у своєму ресурсі засобів підготовки освіченої та розвиненої особистості потенціал вітчизняних і зарубіжних музеїв, виставок, постійних і тимчасових експозицій, особливо враховуючи можливість відвідати їх дистанційно, у зручний час та з різномовним супроводом. Звичайно, не втрачають своєї ресурсної значущості і традиційні музейні комплекси, проте зауважимо, що доцільність та якість представлених експозицій не завжди відіграє вирішальну роль для зацікавлення відвідувачів (у нашому випадку – учнівської та студентської молоді) щодо її огляду та подальших вмотивованих візитів. Зацікавленість у власній діяльності працівників музейних комплексів доволі часто спричиняє додаткову мотивацію до вивчення тих чи інших питань та використання потенціалу засобів музейної педагогіки у власній професійній діяльності, оскільки передбачає емоційну складову. Хоч

відзначити влучне втрапляння на презентацію експозиції державного історико-культурного заповідника «Трипільська культура» в с. Легедзине Тальнівського району Черкаської області, присвячену трипільській культурі, яку проводив керівник розкопок трипільських поселень. Саме завдяки особистості дослідника відбулось сприйняття цієї величної культури та подальше відвідування її центрів, де представлено постійні та змінні експозиції.

Особливого значення набуває діяльність так званого музейного педагога – фахівця, який володіє сукупністю компетентностей, що дозволяють його активно та інтерактивно взаємодіяти з музейною аудиторією, налагоджуючи музейно-освітню комунікацію. Будучи фахівцем з різних галузей та активно проводячи дослідження, він постійно підвищує кваліфікацію, набуваючи паралельно досвіду комунікації з різними групами цільової аудиторії – відвідувачами музейних комплексів у вигляді екскурсій-гри, екскурсій-прогулянки, екскурсій-дослідження, екскурсій-відкриття, екскурсій-занурення

Звичайно, у кожної людини, а у освітянина особливо, є свій досвід відвідування музеїв – краєзнавчих (за графіками), шкільних, у закладах вищої освіти, під відкритим небом та на спеціально визначених і створених територіях, в історичних будівлях та комплексах, з офіційними / освітянськими делегаціями – в рамках офіційних запланованих програм, але найбільш цікавими є ті, які обираєш сам або які становляться несподіваними знахідками.

У рамках викладання авторської навчальної дисципліни за вибором студентів «Музейна педагогіка» (2011 – 2013 рр.) [12] пропонувалось завдання відвідати музеї (за власним вибором студента та за вибором викладача). Оскільки це були студенти міста Київ, вибір музеїв та виставок був набагато ширшим порівняно зі студентами іншими регіонів України. Та будь-який регіон має свою історію і соціально-культурний потенціал, який значно міг би збагати освітньо-професійну підготовку молоді у вітчизняних закладах освіти. І одну з провідних ролей у розбудові місцевих центрів музейно-освітньої та культурно-соціальної діяльності мають відіграти територіальні громади, які одним із аспектів власної спроможності мають урахування «історичних, географічних, соціально-економічних, природних, екологічних, етнічних, культурних особливостей розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць» [10, п. 3]. Саме ці ресурсні можливості і дозволять територіальним громадам реалізовувати інформаційно-просвітницьку, організаційну, методичну та інші види діяльності, залучаючи молодь до вивчення та збереження історико-культурної спадщини регіону й надаючи можливість розширення регіональної компоненти підготовки майбутніх фахівців.

Так і регіон, де працює автор статті, володіє колосальним історико-культурним потенціалом музейних комплексів, які доцільно використовувати для підготовки майбутніх фахівців та підвищення кваліфікації працюючих. Використання засобів музейної педагогіки Чернігівщини та Новгород-Сіверщини для підготовки фахівців за різними спеціальностями у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка не потребують глобальних фінансових витрат, а переважно бажання та творчого підходу до викладання загальноосвітніх та професійно-орієнтованих навчальних дисциплін для здобувачів освітнього рівня бакалавр та магістр. Це, зокрема можливості міста Чернігів, передмістя та потенціал музею власне університету.

Зростає роль віртуальних екскурсій музеями, музейними комплексами, історичними будівлями, в яких розміщено працюючі установи, театрами, університетами тощо. У 2019 році до топу 10 найкращих музеїв світу, які можна відвідати он-лайн, увійшли: Британський музей (The British Museum, UK); Музей сучасного мистецтва (MoMA, USA); Смітсоніан (Smithsonian Institution, USA); Лувр (Louvre, F); Музей мистецтв метрополітену (The MET, USA); Гуггенхайм (Guggenheim, USA); Галерея Уффізі (Le Gallerie Degli Uffizi, I); Амстердамський музей Rijksmuseum (Ruks Museum, NI); Музей Гетті (Getty, USA); Музей Ван Гога (Van Gogh Museum, NI) [1]. Зрозуміло, що віртуальні екскурсії пропонують набагато більше історико-культурних та музейних комплексів. Україна також долучається до віртуалізації екскурсій музеями та музейними комплексами. 4 роки тому вітчизняні музеї вперше увійшли до Топ-20 музеїв світу – це Скансен (Чернівці) та Панорама і музеї Львова [2]. У 2017 році Google разом з Міністерством культури України створили 3-D тури музеями просто неба в рамках проекту «Автентична Україна». Наразі пропонувано екскурсії такими музейними комплексами: Національний музей народної архітектури та побуту України (Київ), Музей народної архітектури і побуту у Львові «Шевченківський гай» (Львів), Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (Переяслав-Хмельницький), Закарпатський музей народної архітектури та побуту (Ужгород), Центр народознавства «Мамаєва Слобода» (Київ), Запорізька Січ – Національний заповідник «Хортиця» (Запоріжжя), Резиденція Богдана Хмельницького (Чигирин) [14].

Особливого значення набувають віртуальне відвідування музейних комплексів для людей з особливими потребами та для організації занять в умовах карантину та самоізоляції (в якій опинився світ навесні 2020 року внаслідок пандемії коронавірусу COVID-2019). Освітній проект «На урок» в рамках організації дистанційного навчання під час карантину пропонує школярам «8 варіантів незабутньої віртуальної екскурсії»: Версальський палац (Франція); Галерея Уффіці (Італія); Національний музей Кореї (Кореї); Національний музей антропології (Мексика); Музей музичний інструментів у Хамамуці (Японія); Музей відкриттів у Ньюкасл-апон-Тайні (Белика Британія); Національний музей Військово-повітряних сил США (США); Українські музеї он-лайн [3]. Таким чином, засоби музейної педагогіки є

гнучкими і мають значний потенціал для адаптації до умов, в яких опиняються люди сучасного нестабільного суспільства.

Висновки з дослідження і перспективи подальших наукових розвідок. Зазначене дозволяє дійти таких висновків: – музейні комплекси як соціально-культурні центри є складовою територіальних громад, їх діяльність сприяє збереженню історичної пам'яті та культурного надбання нації; – музейно-освітня комунікація є провідною функцією та компетентністю музейного педагога; – зростає роль віртуальних екскурсій музейними комплексами у побудові освітнього процесу та підвищенні якості майбутніх підготовки фахівців; – засоби музейної педагогіки не втратили своєї значущості та потенційних можливостей доцільного застосування для підвищення якості і ефективності освітнього процесу підготовки кадрів вищої кваліфікації.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо окреслення потенціалу регіональних музейних комплексів для підвищення якості освітнього процесу й професійної підготовки фахівців та окреслення можливостей засобів музейної педагогіки в умовах діджиталізації освітнього простору.

References

- 10 найкращих музеїв світу, які можна відвідати он-лайн. Освіторія. URL : <https://osvitoria.media/news/10-najkrashhyh-muzeyiv-svitu-yaki-mozhna-vidvidaty-onlajn/>
10 naykrashchykh muzeyiv svitu, yaki mozhna vidvidaty on-layn. Osvitoriya [10 The 10 best museums in the world to visit online. Education]. Retrieved from <https://osvitoria.media/news/10-najkrashhyh-muzeyiv-svitu-yaki-mozhna-vidvidaty-onlajn/>
- 20 віртуальних екскурсій музеями України та світу. Digest: Амбасадор твого розвитку. URL : <https://melni.me/20-virtualnyh-ekskursij-musejamy-ukrayiny-ta-svitu/>
20 virtual'nykh ekskursiy muzeyamy Ukrayiny ta svitu. Digest: Ambassador tvoho rozvytku [20 virtual tours of museums of Ukraine and the world. Digest: Your development ambassador]. Retrieved from <https://melni.me/20-virtualnyh-ekskursij-musejamy-ukrayiny-ta-svitu/>
- 8 варіантів незабутньої віртуальної екскурсії. На урок: освітній проєкт. URL : <https://naurok.com.ua/post/8-variantiv-nezabutno-virtualno-ekskursi/>
8 variantiv nezabutno'oyi virtual'noyi ekskursiyi. Na urok: osvitniy proekt [8 options for an unforgettable virtual tour. Lesson learned: educational project]. Retrieved from <https://naurok.com.ua/post/8-variantiv-nezabutno-virtualno-ekskursi/>
- Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру: автореф. дис. ... канд. пед. наук. К., 2003. 22 с.
Vylofastova T. Yu. (2003). Pedagogichni zasady diyal'nosti muzeyu yak sotsial'no-kul'turnoho tsentru [Pedagogical foundations of the museum as a socio-cultural center]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, Ukraine.
- Закс А. Б. Из истории экспозиционной мысли советских музеев. М., 1970. 136 с.
Zaks A. B. (1970). Iz istorii zkspozitsionnoy mysli sovetskikh muzeyev [From the History of Soviet Museums Exhibitional Thought]. Moscow, Russia.
- Маньковська Р. В. Музеєзнавство в Україні. К., 2000. 140 с.
Man'kov's'ka R. V. (2000). Muzeeyeznavstvo v Ukrayini [Museum Studies in Ukraine]. Kyiv, Ukraine.
- Мастеница Е. М., Шляхтина Л. М. Проблемное поле музейной педагогике: понятие, сущность, векторы современного развития. URL : http://www.bvahan.com/museologypro/muzeevedenie.asp?li2=3&c_text=14
Mastenitsa Ye. M., Shlyakhtina L. M. Problemnoye pole muzeynoy pedagogiki: ponyatiye, sushchnost', vektory sovremennogo razvitiya [The problem field of museum pedagogy: concept, essence, vectors of modern development]. Retrieved from http://www.bvahan.com/museologypro/muzeevedenie.asp?li2=3&c_text=14
- Медведева Е. Б., Юхневич М. Ю. Музейная педагогика как новая научная дисциплина. Культурно-образовательная деятельность музеев. М. : ИПРИКТ, 1997. 210 с.
Medvedeva Ye. B., Yukhnevich M. YU. (1997). Muzeynaya pedagogika kak novaya nauchnaya distsiplina. Kul'turno-obrazovatel'naya deyatel'nost' muzeyev [Museum pedagogy as a new scientific discipline. Cultural and educational activities of museums]. Moscow, Russia : IPRIKT.
- Мезенцева Г. Г. Музеєзнавство. К. : Вища школа, 1980. 120 с.
Mezentseva H. H. (1980). Muzeeyeznavstvo [Museum Studies]. Kyiv, Ukraine.
- Методика формування спроможних територіальних громад. Постанова КМУ «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад» № 214 від 08.04.2015 із змінами 2017 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-p> (дата звернення 29.04.2019)
Metodyka formuvannya spromozhnykh terytorial'nykh hromad. Postanova KМУ «Pro zatverdzhennya Metodyky formuvannya spromozhnykh terytorial'nykh hromad» № 214 vid 08.04.2015 iz zminamy 2017 roku [Methodics of the capable territorial communities formation. CMU Resolution «On Approval of the Methodology for the Formation of Capable Territorial Communities» No. 214 dated April 8, 2015 with changes in 2017]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-p>

11. Свінцицький І. Про музеї і музейництво. Нариси і замітки. Львів, 1920. 147 с.
Svintsits'kyu I. (1920). Pro muzeyi i muzeynytstvo. Narysy i zamitky [About museums and museums. Essays and notes]. Lviv, Ukraine.
12. Терентьєва Н. О. Музейна педагогіка: робоча навчальна програма для студентів ОКР бакалавр. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2013. 28 с.
Terentieva N. O. (2013). Muzeyna pedahohika: robocha navchalna prohrama dlya studentiv OKR bakalavr [Museum pedagogy: a working educational program for Bachelor of Arts students]. Cherkasy : Vydavets Chabanenko Yu.A.
13. Філіпчук Н. О. Музейна педагогіка і виховання нації. *Молодий вчений*, 2018, № 3 (55). С. 137–142.
Filipchuk N. O. (2018). Muzeyna pedahohika i vykhovannya natsiyi [Museum pedagogy and education of the nation]. *Molodyy vchenyy – Young scientist*, 3, 137–142.
14. Google запустив 3-D тури музеями України просто неба Укрінформ. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2268816-google-zapustiv-3dturi-muzeami-ukraini-prosto-neba.html>

Terentieva N.

ORCID 0000-0002-3238-1608

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at Pedagogics, Psychology and Methodic of Physical Education Department,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: nataterentyeva@gmail.com

THE IMPORTANCE OF ADAPTABILITY MUSEUM PEDAGOGY MEANS TO IMPROVE THE QUALITY OF TRAINING

The purpose of the article is to determine the potential of museum pedagogy (museum and educational, cultural and social activities) to improve the quality of highly professional specialists' training for various spheres of economy, including educational ones. The methodological basis consists of the following approaches: acmeological, activity, culturological, historical and civilizational; principles: integration of education and culture, interaction of theory and practice, unity of the historical and the logical, determinism; and methods: theoretical (general scientific – analysis, synthesis, comparison, generalization) and experimental (observations, excursions). The scientific novelty of the article is to determine the potential of the means of museum pedagogy and their adaptive capabilities to the conditions in which people of a modern unstable society are found.

It is noted that the twenty-first century, as the age of changing ideological priorities, implies, in addition to their objection, preservation of historical and cultural values. Museum complexes as socio-cultural centres play a special role in this process. The peculiarities of the museum teacher's activity and potential opportunities of regional museum complexes and virtual excursions are distinguished.

The following conclusions are made: museum complexes as socio-cultural centers are an integral part of the territorial communities, their activities contribute to the preservation of the historical memory and cultural heritage of the nation; museum and educational communication is a museum teacher's leading function and competence; the role of virtual excursions by museum complexes in building educational process and improving future specialists' training quality is increasing; the means of museum pedagogy have not lost their importance and potential for useful application to improve the quality and efficiency of the educational process of higher qualification personnel's training. To determine the potential of regional museum complexes to improve the quality of the educational process and specialists' professional training, and to determine the possibilities of museum pedagogy in conditions of the educational space digitalization are of further research.

Keywords: museum pedagogy, means of museum pedagogy, museum pedagogue, virtual tours, museum-educational and cultural-social activity.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2020

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України М. Б. Євтух